

TRANSPORT VOSITALARINI ATMOSFERA HAVOSINI IFLOSLASHDAGI O'RNI

Shodiyev Sadir Ne'matovich¹, Shodiyev Ne'matjon Sadirovich²

¹ texnika fanlari nomzodi, Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti Buxoro filiali, "Suv xo'jaligini meyoratsiya ishlarini mexanizatsiyalash" kafedra dotsenti.

n.shodiyev1991@gmail.com

² Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti Buxoro filiali, "Umumkasbiy fanlar" kafedrasida

assistenti n.shodiyev1991@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5759466>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 20- Noyabr 2021

Ma'qullandi: 25- Noyabr 2021

Chop etildi: 30 - Noyabr 2021

KALIT SO'ZLAR

Transport vositalari, atmosfera, ekologiya, resurs, kislorod, is gazi, uglevodorod, azot, azot oksidlari, oq qon, imunitet, utilizatsiya

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada insonyatning atmosferaga yetkazayotgan antropogen ta'siri, zavod, korxonalar va transport mashinalaridan chiqayotgan zaxarli gazlarning tabiatga yetkazayotgan zarari, atmosferaning ifloslanayotgani va atmosferadagi o'zgarishlar natijasida havo haroratining ko'tarilishi, bu zararlar natijasida insonlarda kuzatilayotgan kasalliklar haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Yildan-yilga demografik o'sish, fan, texnologiya texnikalarning jadal suratlar bilan rivojlanishi, yer osti va usti tabiiy resurslarning notekis joylashganligi sababli, mavjud tabiiy resurslardan xaddan tashqari ortiq foydalanish bu jamiyat taraqqiyotining ildamlab borishini taqazo qiladi. Buning natijasida tabiat va insonyat o'rtasida o'zaro munosabat qonunlari buzilmoqda xozirgi kunda ekologiya tabiatning buzilishi dunyo aholisiga birdek zarar yetkazmoqda.

Jamiyat taraqqiyotining oxirgi bosqichlarida antropogen ta'sirlarni tabiatga sezilarli darajada ko'paytapti. Bunga sabab fan va texnikaning rivojlanishini jadallashuvi natijasidir.

O'tgan asrning o'rtalaridagi ilmiy-texnikaviy inqilob kutilmagan jarayon emas, balki jamiyatning taraqqiyotini yangi bosqichga olib chiquvchi qununiy zaruriyat edi. Bu insonyatni tabiatga ta'sir etishning katta imkoniyatlarini ochib berdi. Ular o'zlarining extiyohlari uchun katta katta korxonalar, zavod fabrikalarni qurdilar juda ko'p konlarni qozdilar. Qurilgan korxonalar va konlarni ishlatish jarayonida bulardan chiqadigan turli xildagi, turli darajada ta'sir etuvchi zaxarli chiqindilar, tutunlar tabiatni ekologik xolatiga va insonlarni sog'ligiga salbiy ta'sir ko'rsatishni boshladi. Ramiy ma'lumotlarga qaraganda dunyo bo'yicha o'rtacha 50-65 mln azot oksidlanadi, 2-2,5 mln tonnadan

ortiq chang va kulsimon moddalar, 50-60 mln tonna xar xil uglevodorodlar, 260-265 mln tonna oltingugurt oksidlari atrof muhitga chiqarilmoqda. Shuningdek atmosfera havosining yildan yilga ifloslanishiga transport vositalarining hissasi borligi yaqqol ko'zga tashlanib turibdi. Ma'lumotlarga qaraganda transport vositalaridan 200 xildan ortiq zararli ta'sir etuvchi konstragen moddalar atrof muhitga chiqariladi.

Bugungi kunda dunyo bo'yicha 550-600 mlndan ortiq yengil avtomobil va 500 mlndan ortiq yuk avtomobillari mavjud bo'lib, ular yiliga 3,5 mln tonnadan ortiq uglevodorod yoqilg'isi zararlantirmoqda. Hisob kitobga ko'ra yer yuzasidagi barcha avtomobillar sutkasiga 0,6-0,8 mln tonnadan ortiq zararli gazlar chiqarar ekan. O'rtacha avtomobil 100 km masofani bosib o'tganda bir insonning yilida nafas olish uchun zarur bo'lgan kislorodni zararlab yuboradi.

Atrof muhitga chiqariladigan chiqindi gazlarni ichidagi is gazi (CO) 60-70% ni tashkil etadi. Atrof-muhitning bunday ifloslanishi oqibatida atmosfera havosi tarkibidagi chiqindi gazlar konsentratsiyasining oshib borishi toksik (zararli) tumanlar hosil bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Buning oqibatida odamlarda umumiy xolsizliklar, yo'talishlar, bosh aylanishlar, tovushning (tomog'ning) bo'g'ilishi, o'pkaning va ko'zning turli xil kasalliklari, organizimning umumiy zaxarlanishi, organizmning kasalliklarga qarshi kurashish imunitetining susayishi (pasayishi) ga olib keladi. Bundan tashqari ftor-xlordi (ClF₅), uglevodorodli chiqindilarning ta'siri natijasida ozon qatlamining teshiklari kattalashishi natijasida quyoshdan ultrabinafsha nurlar

to'g'ridan to'g'ri yerga o'tib, insonlarning oq qon kasalliklariga chalinishi ko'paytirmoqda. Shuningdek atmosfera havosining xarorati oshishiga olib kelish bashorat qilinmoqda.

Xozirgi paytda atmosferani muhofazalash maqsadida uch xil tadbirlar amalga oshirish ko'zda tutilmoqda. Bulardan mantiqiy, texnologik va loyihalashga asoslangan tadbirlar. Atmosferani ifloslashga qarshi o'tkazilgan mantiqiy tadbirlar majmuasiga ifloslantiruvchi asosiy manbalardan biri bo'lgan transport vositalariga yangi turdagi zaxarli va zararli moddalarni chiqishini kamaytiruvchi dvigatellarni yaratish, yonilg'i ekologik toza turiga o'tish, dvigatelni slindirilarida hosil bo'ladigan zaxarli gazlar va moddalarni netralizatorlar yordamida tutib qolish, atmosferani ifloslantiruvchi korxonalaridan chiqadigan zaxarli va zararli moddalarni kamaytiruvchi texnologiyalarni yaratish va bu chiqindilarni shaxardan tashqariga chiqarib utilizatsiyalash (zararsizlantirish) shular jumlasidan.

Atmosfera havosini muhofaza qilish uchun texnologik tadbirlar katta axamyatga ega. Ko'riladigan tadbirlar asosida atrof muhitga chiqarib tashlanadigan chiqindilarning miqdori konsentratsiyasini kamaytirish yoki chiqindisiz texnologiyalarga o'tish zarur. Buning uchun barcha ishlab chiqarish korxonalaridagi texnologik jarayonlarni va jihozlarni takomillashtirish lozim. Albatta, nazariy jihatdan chiqindisiz texnologiyalarni yaratish oson bo'lsada, uni amalga oshirish (tadbiq etish) anchagina murakkab.

Loyihalashga asoslangan tadbirlarda esa shaharlarni hududlarga ajratish, sanitariya himoya zonasini chegaralarini tashkil

etish, turar joylarni takomillashtirish va uning hududlarini ko'kalamzorlashtirish asosiy vazifa sanaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Мирзиёев Ш. М. Доклад на расширенном заседании КМ. 14 января 2017 года. Газета «Бухарский вестник» № 6-7(21.954), 18.01.2017 г.
2. Указ Президента Республики Узбекистан «О стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан». Газета «Народное слово» №28 (6692), 2017.02.08.
3. «O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi» T.2003.y
4. «O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi» T. Adolat.1992.y.
5. Послание Президента Олий Мажлису – 2019. <http://uza.uz/ru/politics/poslanie-p>.
6. «O'zbekiston Respublikasi mehnatni muhofaza qilish to'g'risidagi qonun» T.1993.y.
7. Послание Президента Олий Мажлису – 2020: https://www.norma.uz/nashi_obzori/poslanie-2020
8. Shodiyev S.N va boshqalar «Mehnatni muhofaza qilish fanidan tajriba amaliy mashg'ulotlar». 2007.y.
9. O.Yo'ldoshev va boshqalar «Mehnatni muhofaza qilish » T. Mehnat 2005.y.
10. Белов С.И. и др «Безопасность жизнедеятельности» М.Высшая школа 1999.г
11. Салов А.Н «Охрана труда на предприятиях автотранспортного» М. Транспорт 1983.г. 35 с.
12. Кузнецов Ю. М. «Охрана труда предприятий автотранспортного транспорта» М. Транспорт 1988.г
13. Murodov A.T. Shodiyev S.N «Mehnatni muhofaza qilish ma'ruzalar matni» Vuxoro 2003.
14. П.А.Долин «Справочник по охране труда» М.1991.г
15. П.А.Долин «Основы техника безопасности электрических установках» М,1980.г
16. Yormatov va boshqalar «Mehnatni muhofaza qilish» T. O'zbekiston 2002.y.
17. Буянов В.М «Первая медицинская помощь» М. Медицина 1978.г 190с
18. Глушко О.В. Ключев Н.В. «Труд и здоровье водителя автомобиля» М. Транспорт 1982.г 160с
19. Козлов Ю. С «Очистка автомобилей при ремонте» М. Транспорт. 1982.г 151с
20. Кузнецов Ю. С «Электризуемость автомобильных топлив» М. МАДИ. 1978.60с